

יכול להציל באחד מאבריו (סנהדרין עד)

גליון 450

בדף עג: ורמינהו ואלו נערות שיש להן קנס הבא על אחותו. מק' הגמ' דאם הרודף לעבור על חיוב כריתות מצוה להורגו וממילא פטור מתשלומין מדין קם ליה בדרכה מיניה איך אח שבא על אחותו (שחייב כרת) חייב לשלם קנס. ובדף עד. תירץ אב"י ביכול להציל באחד מאבריו, ורבי יונתן בן שאול היא דתניא רבי יונתן בן שאול אומר רודף שהיה רודף אחר חבריו להורגו, ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל, נהרג עליו. באופן שאפשר להציל את הנרדף בלי להרוג את הרודף ע"י שיפגע באחד מאבריו חייב לעשות כן, ואם הרגו נהרג עליו כי הרגו שלא כדין. ובכה"ג שיש לו דמים (דאינו חייב מיתה) האח חייב לשלם הקנס. וברש"י כתב (בד"ה ויכול) הנרדף או הרואהו להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא בנפשו נהרג עליו, עכ"ל. מבואר ברש"י להדיא שהדין של יכול להציל באחד מאבריו הוא גם לנרדף עצמו, שאם יכול להציל עצמו באחד מאבריו של הרודף אסור לו להרוג אותו, ואם הרגו, נהרג עליו.

וכן מבואר לעיל בדף מט. כשיואב נידון על שהרג את אבנר, טען שהיה גואל הדם דעשאל. עשאל רודף היה. אמר ליה היה יכול להצילו באחד מאבריו. אמר ליה לא יכיל ליה. א"ל השתא בדופן חמישית כיון ליה וכו' באחד מאבריו לא יכיל ליה. אמר ליה ניזיל אבנר, מאי טעמא קטלתי לעמשא וכו'.

יואב טען שהרג את אבנר כי אבנר רצח את עשאל, ולמרות שעשאל רדף אחריו היה אבנר (הנרדף) צריך לפגוע באחד מאבריו, והרג אותו שלא כדין. ופשטות הגמ' היא שהתקבלה טענתו של יואב ולכן עברו לדון אותו על עמשא. הרי שגם הנרדף צריך להציל עצמו באחד מאבריו של הרודף ואסור לו להורגו, שהרי אבנר היה הנרדף והתחייב מיתה על שהרג את עשאל.

אמנם במשנה למלך (פ"ח חובל ומזיק ה"י) הביא שיטת הרא"ם (המזרחי, בראשית לב, ח) שלנרדף עצמו מותר להרוג את הרודף גם כשיכול להציל באחד מאבריו משום שהבא להרגך השכם להורגו, ורק ברודף אחר אדם אחר נאמר הדין שאם יכול להציל באחד מאבריו אסור להורגו.

והקשה בשער המלך (פכ"ד שבת ה"ז) דא"כ קשה מה תירץ אב"י דביכול להציל באחד מאבריו אסור להורגו ולכן חייב האח ממון, הרי לנרדף יש היתר להורגו וממילא חייב מיתה ופטור מלשלם. ותירץ דכיון דלגבי אחרים לא ניתן להצילו בנפשו לא אמרינן בכי הא קלב"מ כיון דכלפי העולם אין דינו למות. ועוד תירץ דאולי דינו של הרא"ם הוא רק בנרדף ליהרג שמתוך שבהול להציל נפשו ממות לאו מידק דייק אבל ברודף אחר הערוה דלא בהיל כולי האי גם לנרדפת יהיה אסור להרוג באפשר להציל באחד מאבריו.

ובחי' רבי עקיבא איגר (כתובות לג) הקשה מהמשך הסוגיא וכי ינצו אנשים וכו' שהמכה את האשה בטעות ויצאו ילדיה חייב לשלם למרות שרצה להרוג. ומבואר בגמ' דחייב השני כי יכל להציל באחד מאבריו. ולפי שיטת הרא"ם שהנרדף יכול להרוג בכל אופן, למה חייב לשלם, הרי מחמת הנרדף חייב מיתה. וע"כ דגם לנרדף אסור להרוג אם יכול להציל באחד מאבריו, ולכן נחשב יש לו דמים וחייב לשלם.

ובאחיעזר (ח"א סי' יט) דחה דהא דהנרדף רשאי להרוג את הרודף אף דיכול להצילו באחד מאבריו הוא לפי שאנוס הנרדף שאינו יכול לדקדק במעשיו, ומה שנפטר מטעם אנוס אין על הרודף דין חיוב מיתה לענין קלבד"מ. והיינו דלמרות שיש לנרדף היתר להרוג אין הרודף נעשה למחוייב מיתה, ולכן חייב לשלם.

והנה ברמב"ם (פ"א רוצח הי"ג) כתב כל היכול להציל באבר מאיבריו ולא טרח בכך אלא הציל בנפשו של רודף והרגו הרי זה שופך דמים אבל אין ב"ד ממיתין אותו. ובטור (חו"מ סי' תכה) הקשה דכיון דחייב מיתה למה אין ב"ד ממיתין אותו.

וכתב הגר"ש איגר (מובא בחי' רעק"א כתובות לג) דהרמב"ם הרי פסק ברוצח בשוגג שיצא מעיר מקלטו כשיטת רבי עקיבא שרשות ביד גואל הדם להורגו, וכל אדם אין חייבים עליו. והביאור הוא דכל דרשאי אדם

להורגו כבר אין לו דמים להרוג עליו. וממילא גם ברודף שמותר לנרדף להורגו (אפי' שיכול להציל באחד מאבריו) אם אחר הרגו למרות שהיה אסור לו כי יכל להציל באחד מאבריו, אינו חייב עליו. ובחי' מרן רי"ז הלוי (פ"א רוצח) כתב דאין זה פשוט לומר שהרמב"ם ס"ל כהרא"ם היות ולא הזכיר זאת. ואפי' אי ס"ל הכי, צ"ע שהרודף יחשב לגברא קטילא מחמת שהנרדף יכול להורגו כיון דבעיקר דינו לא ניתן להצילו בנפשו ואין בו חיוב מיתה רק דלנרדף יש רשות להורגו. והא דמותר לו להורגו אין זה משום דלגבי הנרדף אשתני דינו של הרודף מלגבי כל אדם אלא הוא דין בפני עצמו על הנרדף שמותר לו להורגו משום דהבא להורגך השכם להורגו, והוא כעין היתרא לנרדף אבל אין זה חלות דין בגופו של רודף שייחשב בשביל זה לגברא קטילא.

ולפי"ז באופן שאפשר להציל באחד מאבריו גם אם לנרדף מותר להורגו אין זה הופך את הרודף לאין לו דמים ודלא חל דין ברודף, ממילא לא יהיה לו דין קלב"מ. וכן כתב בשיעורי אשר לשלמה (סנהדרין סי' עב) אמנם בזכרון שמואל (סי' פג אות ו') כתב דהא דהנרדף אינו חייב לפגוע באחד מאבריו הוא לא רק משום הדין הבא להורגך השכם להורגו אלא דהיות והוא בהול ואינו חייב לדקדק לפגוע בלי להרוג הרי שאצלו הוא כאינו יכול להציל באחד מאבריו וממילא הרודף כן נחשב לגברא קטילא. ובזה מובן מה שפסק הרמב"ם שאין הורגין אותו כי למרות שאסור לאחר להורגו אבל סוף סוף הוא גברא קטילא, ולכן אינו נהרג.

והנה בהא דהביאו ראיה מאבנר דגם על הנרדף מוטל להציל באחד מאבריו, דחה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תליתאה סי' מט) דזהו שאמרו השתא בדופן חמישתי וכו' דאבנר לא היה בהול כלל וממילא דינו היה כשאר אינשי אבל נרדף רגיל אין צריך להציל באחד מאבריו. והוסיף עוד דההיתר של הנרדף הוא באופן שאחר רדף אחריו שהוא בהול אבל באופן שהוא התחיל ואח"כ רצה חבירו להורגו הרי אנו דנין על תחילת המריבה ומחוייב להציל באחד מאבריו ככל אדם, ואבנר התחיל בדבר כשאמר יקומו הנערים ויצחקו לפנינו. והנה הגרי"ז יסד (ע"פ דברי הרמב"ם בפ"ט גניבה ה"ז) דשני דינים נאמרו ברודף, חדא עיקר דין ההצלה של נרדף שניתן להצילו בנפשו של רודף, והוא משום הצלת הנרדף ושנית דהרודף עצמו תורת אין לו דמים עליו והוא חלות דין בגופו שנחשב כגברא קטילא ופקע מיניה חיוב רציחה. ולכן ברודף שניתן להציל באחד מאבריו אף דאסור להורגו כי אין הדין הראשון מ"מ פטורים על הריגתו, דהא דיכול להציל באחד מאבריו עושה שאז ליכא הדין להרוג משום הצלת הנרדף אבל הדין השני שאין לו דמים וחשיב כגברא קטילא זה לעולם איתיה גם ביכול להציל באחד מאבריו, ולכן פסק הרמב"ם שאם הרגו פטור.

וכתב דהגע עצמך הרי שיש אחד בסוף העולם שאינו יכול להציל את הנרדף אלא א"כ יהרוג לרודף הלא הוא מותר להורגו ונמצא דהרודף בעצמו יש עליו חלות דין דניתן להצילו בנפשו. והדין דיכול להציל באחד מאבריו חל לגבי כל מציל ומציל בפני עצמו וזהו דין השייך למציל שאסור לו להרוג אם יש עצה אחרת אבל הדין דאין לו דמים שהוא חלות דין ברודף ואינו שייך למצילים תלוי באם יש אחד שיכול להורגו וממילא כל אדם שיהרוג אותו אינו חייב על הריגתו. ואפי' אם נאמר דגם לגבי הדין דאין לו דמים דינו מתחלק בין המצילים מ"מ כיון דחל דין ברודף שהוא אין לו דמים שוב אין חייבין עליו מיתה.

ויוצא מהגרי"ז דאע"פ שמצד ההיתר של הנרדף להורגו אינו עושהו לגברא קטילא וכנ"ל אבל כשיש אחד אחר שאינו יכול להצילו באחד מאבריו והותר לו להורגו עושהו לגברא קטילא ומחמתו גם אם אחר יהרוג את הרודף שלא כדין אינו נהרג עליו.

וברשימות שיעורים של הגרי"ד (מבוסטון) הסתפק האם ביכול להציל באחד מאבריו פקע מיניה שם רודף או דסוף סוף רודף הוא שבא להרוג רק שאסור להצילו בנפשו אם אפשר להציל באחד מאבריו. ונפק"מ באופן שאחד יכול להציל באחד מאבריו ויש אחר שאינו יכול, האם האחר מותר להורגו, דאי נימא דביכול להציל פקע שם רודף י"ל שגם השני אינו יכול להורגו משא"כ אם עדיין הוי רודף אלא שאסור להורגו י"ל שרק לו אסור להרוג אבל לשני מותר. ולפי הצד הראשון יוצא שאם יש אחד שיכול להציל יהיה אסור לאף אחד להרוג כי פקע מיניה שם רודף אבל לפי דודו הגרי"ז די שיש לו דין רודף מחמת אחד ואז גם כלפי היכול להציל שם רודף עליו ואין לו דמים כי הדין חל ברודף, ואפי' שאסור לו להורגו לא יהיה חייב מיתה.